

De Oriënt in Hingene

**Gerestaureerde
Chinese behangsels,
deur- en schouwstukken
uit het kasteel d'Ursel**

Colofon

Deze uitgave kwam tot stand in opdracht van
de Bestendige Deputatie van de Provincieraad van Antwerpen

Voorzitter: Camille Paulus, Gouverneur

Leden: Ludo Helsen, Jos Geuens, Frank Geudens,
Martine De Graef, Marc Wellens, Corry Masson

Provinciegriffier: Danny Toelen

Samenstelling: Dienst cultureel erfgoed

Lay-out: Dirk Mercelis (Dienst Voorlichting)

Drukwerk: Roels printing, Borgerhout

Concept en realisatie van de tentoonstelling:
Provincie Antwerpen en Chebie Productions bvba

Illustratie voorpagina: cat.nr. 6: Portret van een dame, handgeschilderd Chinees papier,
Kanton, tweede kwart 18de eeuw (voor 1763). © provincie Antwerpen

Illustratie p. 3: fragment uit het rode behang, Kanton, vanaf circa 1840.
© Chebie Productions

Voorwoord

Het verheugt mij in deze brochure bij de tentoonstelling 'De Oriënt in Hingene - gerestaureerde Chinese behangsels, deur- en schouwstukken uit het kasteel d'Ursel' een uitzonderlijk stuk patrimonium van de provincie Antwerpen onder de aandacht van het ruime publiek te kunnen brengen.

Bij specialisten is het bijzondere interieur van het kasteel d'Ursel in Hingene genoegzaam bekend. De zo typische 18de-eeuwse interieurindeling, het textielbehang en het behang in Chinees papier krijgen dan ook regelmatig aandacht in wetenschappelijke publicaties.

Voor het ruime publiek is dit echter allemaal een goed verborgen geheim. Men kent ondertussen gelukkig wel ons mooie Klein-Brabant en dan vooral de 'Stille Waters' ervan. Daarom is het goed dat deze tentoonstelling kan plaatshebben in het jachtpaviljoen De Notelaer, alias Huize Vorlat, zodat duidelijk wordt gemaakt dat deze prachtige locatie deel uitmaakt van het domein van de hertogen d'Ursel.

Maar ik ben ervan overtuigd dat ook de gewone Hingenaars en Klein-Brabanders, die misschien menen hun kasteel te kennen, verbaasd zullen zijn over de oriëntaalse pracht die er ooit schuilging. Het is namelijk zo dat de Chinese sopraportes of deurstukken al heel lang geleden uit het kasteel werden verwijderd. Het eigenlijke Chinese behang was er nog aanwezig tot 1999. Dit (al te) lange verblijf in het leegstaande kasteel had de broze materie echter geen goed gedaan.

Het provinciebestuur van Antwerpen is blij dat de reddingsoperatie - want dat was het wel - van deze fragiele stukken tot een goed einde is gebracht. Het dankt daarvoor de restauratrice, mevrouw Rosemie Cheroutre, voor haar toewijding bij dit monnikenwerk - deze tentoonstelling en brochure getuigen ervan - en de heer Geert Wisse voor de wetenschappelijke begeleiding.

Nu de buitenrestauratie van het kasteel voltooid is, is ook een aanvang gemaakt met de binnenrestauratie. Aangezien wij hier te maken hebben met een buitengewoon voorbeeld van de 18de-eeuwse adellijke wooncultuur, is deze restauratie een complex gegeven. Daarom verloopt ze in fasen en zal de ingebruikneming van het gebouw ook in verschillende stappen gebeuren. Het laat zich aanzien dat kelder en benedenverdieping vanaf eind 2003 in gebruik zullen kunnen genomen worden. Ondertussen zullen de werken op de eerste verdieping nog wel volop aan de gang zijn, wat tot het najaar van 2004 zal duren. In het najaar van 2005 zou dan ook de laatste

hand moeten gelegd zijn aan de tweede verdieping.

Het kasteel zal dan helemaal in gebruik genomen zijn als nieuwe provinciale culturele instelling waar, met het 18de-eeuwse kasteellevens als uitgangspunt, allerlei culturele activiteiten een schitterende plaats zullen vinden. We denken daarbij aan concerten en masterclasses, kamertoneel en -opera, voordrachten en lezingen, tentoonstellingen, enz. Daarnaast zal het ook een receptieve functie hebben voor o.a. vergaderingen en congressen.

Maar voor het zover is, zullen de restauratoren aan de marmeren vloeren, parketten, lambriseringen, textielbehang, verguldsel, enz. nog heel veel werk hebben. Zolang dat niet achter de rug is, zullen de Chinese stukken op hun herplaatsing moeten wachten. Daarom ben ik blij dat wij nu al een selectie hiervan kunnen tonen, en dat op een heel directe manier en van nabij. Dat is een buitenkans, want later zullen de deurstukken immers opnieuw hun plaats krijgen hoog boven de deuren, vanwaar de mysterieuze Chinese dames en heren ons in het oog zullen houden.

Tot slot wil ik de mensen van de vzw De Notelaer nog danken voor de gastvrijheid en de samenwerking, waardoor deze tentoonstelling mogelijk werd en de historische banden tussen paviljoen en kasteel opnieuw worden aangehaald.

Ik wens alle bezoekers aan deze tentoonstelling een verrijkende ervaring toe. Ik ben ervan overtuigd dat hun belangstelling voor het kasteel d'Ursel hierdoor gewekt wordt en hoop hen dan ook later bij een bezoek aan het gerestaureerde kasteel opnieuw te mogen verwelkomen.

Ludo Helsen

*Bestendig Afgevaardigde
voor Cultuur en Monumentenzorg*

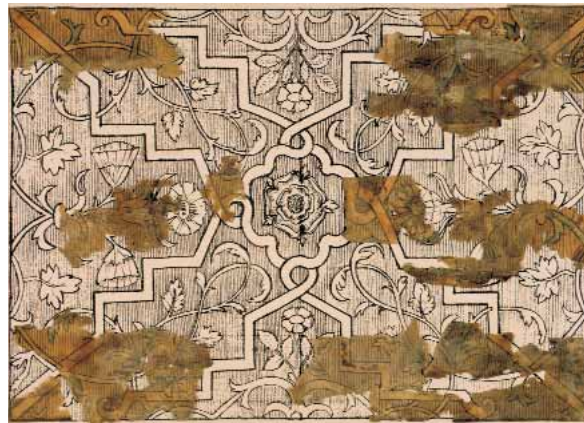

Het belang van het behang

Geert Wisse

Hoewel reeds meer dan 200 jaar het papieren behang de meest courante vorm van muurdecoratie is, geniet het helaas nog onvoldoende belangstelling bij het brede publiek. De betekenis van het behangpapier in de authentieke interieurdecoratie werd een lange tijd onderschat, maar gelukkig is de laatste jaren een zekere kentering waar te nemen. In Frankrijk, Engeland, Duitsland en Nederland bestaan er zelfs speciale musea en collecties, gewijd aan het behang.

Een korte historische schets

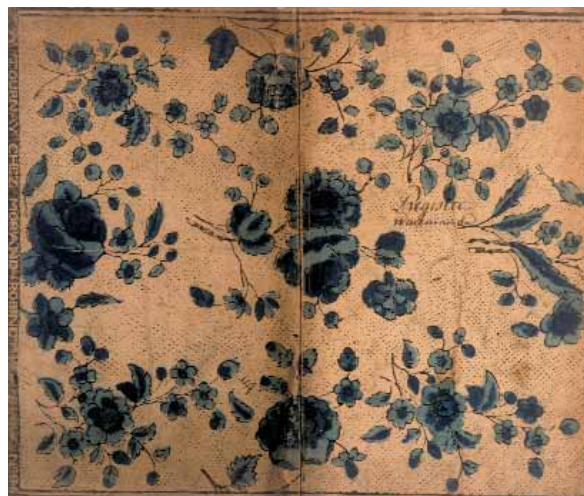
Reconstructietekening en fragmenten van een plafondpapier Antwerpen, midden 16de eeuw. Privé-verzameling

De eerste voorbeelden van bedrukte vellen papier als decoratieve afwerking van plafonds, wanden en meubilair gaan terug tot het begin van de 16de eeuw. Het papier was relatief kostbaar en de afzet was te beperkt. Maar men ontdekte de mogelijkheden voor de toepassing van bedrukt papier om bepaalde interieuronderdelen (zoals zolderingen en houten lambriseringen), meubels en muziekinstrumenten te versieren met bedrukte en gekleurde vellen papier. Meestal imiteerden zij houtsnij- en

of inlegwerk. Bijzonder spectaculair zijn een aantal voorbeelden van - inmiddels verdwenen - Antwerpse plafonds, die ooit bijzonder kleurrijk geweest moeten zijn.

Het zou tot het einde van de 17de eeuw duren voordat men in Engeland met de productie begon van bedrukte banen papier. Overall in Europa waren er ondertussen papiermolens bedrijvig en de kostprijs van de belangrijkste grondstof daalde aanzienlijk. Precies in Engeland begon men met het aan elkaar lijmen van vellen papier tot banen van circa 10 meter. Op een speciale tafel werden ze met gegraveerde houten blokken bedrukt. Als kleurstof gebruikte men kwaliteitsvolle lijmverven. Bijzonder succesvol waren de gevelouteerde behangsels. Hierbij gebruikte men fijn gehakt wol-scheersel dat door middel van een bedrukt patroon (in een kleefstof) werd aangebracht. De meeste patronen sloten nauw aan bij die van het bedrukte en het geweven textiel.

Een andere belangrijke evolutie die zich afspeelde op het Europese continent was de grote populariteit van de zogenaamde 'meubelpapieren' (ook wel 'papiers de tapisserie' genoemd). Tot de jaren zeventig van de 18de eeuw bestond er een grote productie van kleine vellen papier met een patroon waarvan de contourlijnen in inkt waren gedrukt. Nadien werd het ingekleurd met behulp van sjablonen. Deze vellen konden - naast het verlevendigen van de wand - ook gebruikt worden voor de afwerking van andere voorwerpen (zoals bijvoorbeeld meubilair, boeken, dozen en etuis). Uiteindelijk nam men omstreeks het midden van de 18de eeuw in Frankrijk het procédé over, dat in Engeland was ontwikkeld.

Zogenaamd meubelpapier met bloemenmotief. Doornik, man. Morand-Robinet, ca. 1760. Gent, Universiteitsbibliotheek

Behangpapier met repetitief motief. Frankrijk, ca. 1790. verz. G.W.

Het bedrukken van banen papier werd al snel gecommmercialiseerd en men deed een beroep op getalenteerde artiesten voor de ontwerpen. Het aanbod van motieven was bijzonder groot en stond bijzonder dicht bij de patronen van geweven en bedrukt textiel. In het laatste kwart van de 18de eeuw waren ook de arabesken een geliefde inspiratiebron.

Behalve de West-Europese behangpapieren waren ook de Chinese behangsels bijzonder geliefd.

Via Spanje en Portugal werden de eerste voorbeelden al heel vroeg geïmporteerd. Omstreeks de jaren zestig van de 17de eeuw waren ze al bekend aan het Franse hof. Via de zogenaamde Oost-Indische compagnieën werden ze in West-Europa verhandeld. Heel wat voorbeelden zijn in België bewaard gebleven. Enkele exemplaren stammen nog uit de 18de eeuw, terwijl de meeste uit het begin en het midden van de 19de eeuw dateren. Wat voorstelling en techniek betreft, verschillen deze 'kunstwerken' op papier in sterke mate met de productie uit het westen.

Frankrijk was in de 18de eeuw toonaangevend en domineerde de Europese en Amerikaanse markt. De grote economische welvaart bracht ook een grote bouwwoede met zich mee: tal van oude kastelen werden getransformeerd tot buitenverblijven. Ook in de steden werden een groot aantal nieuwe woningen gebouwd. Veel aandacht werd besteed aan het comfort en de interieurafwerking.

Tijdens de eerste helft van de 19de eeuw bereikte een nieuw genre van behangpapier

een hoogtepunt: de zogenaamde panorama's. Het betreft hier veelal voorstellingen met fraaie landschappen, gedrukt op aansluitende banen. Behalve Parijs (met de manufacturen van o.a. J. Dufour en Velay) genoot ook Jean Zuber & Compagnie uit Rixheim (in de Elzas) een internationale reputatie. Sommige behangsels waren zo complex dat er meer dan 3.000 houten drukblokken nodig waren, waarmee men meer dan 100 verschillende kleuren kon drukken. De voorstellingen waren bijzonder uiteenlopend: paradijselijke landschappen met verhalen uit de mythologie, uit romans en uit reisverslagen naar exotische continenten. Maar ook tuinen, jachten en zelfs veldslagen vormden een verdienstelijke inspiratiebron. Behalve deze schitterende scènes bestond er in het begin van de 19de eeuw ook een breed aanbod van allerlei andere patronen. Geheel in de lijn van de nieuwste smaak genoten de imitaties van draperingen een groot aanzien. Het realistische gehalte van de imitaties van zijde en mousseline was dan ook zeer groot. Met behulp van allerlei boordsels met de voorstellingen - vaak ontleend aan de klassieke oudheid - kon men ook allerlei architecturale decors goed nabootsen.

Rond 1840 is er sprake van een ware kentering: er kwam een nieuw drukprocédé en de stoommachine werd geïntroduceerd. Na enkele decennia slaagde men erin om per uur 300 rollen te drukken met maximum 26 kleuren! In plaats van houten blokken werden gegraveerde cilinders gebruikt. De prijs van een rol behang daalde enorm. De grote afnemers waren nu alle lagen van de stedelijke bevolking.

Foto links:
Salon met panoramisch
behangpapier
'Plaisir de la Ville
et de la Campagne'
Parijs,
verm. man. Dufour,
ca. 1805-1810.
Privé-verzameling

Foto rechts:
Eetkamer behangen
met imitatie-drapering.
Parijs, man. Dufour,
ca. 1810-1813.
Privé-verzameling

Nog op het einde van de 19de eeuw deed zich een reactie op deze massaproductie voor. Aansluitend op gelijkaardige evoluties binnen de decoratieve kunsten trachtten een aantal ontwerpers opnieuw aansluiting te vinden bij de 'ambachtelijke techniek'. Creatieve artiesten legden zich toe op een nieuwe vormtaal, waarin vooral een aansluiting werd gezocht bij de vegetale vormen: de geboorte van de art nouveau. Ook zodra de nieuwe beweging van de art deco zich manifesteerde, na 1925, was het behangpapier de perfecte kameleon om de nieuwste vormen en laatste trends op de wanden te introduceren. De nadruk lag niet meer op de decoratie, maar eerder op een opvallende geometrie en vaak sterke contrasterende kleuren. In enkele Brusselse manufacturen waren getalenteerde artiesten, zoals Tytgat, Servranckx en Magritte actief, die - gedurende een korte periode - fraaie ontwerpen afleverden. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er nauwe-

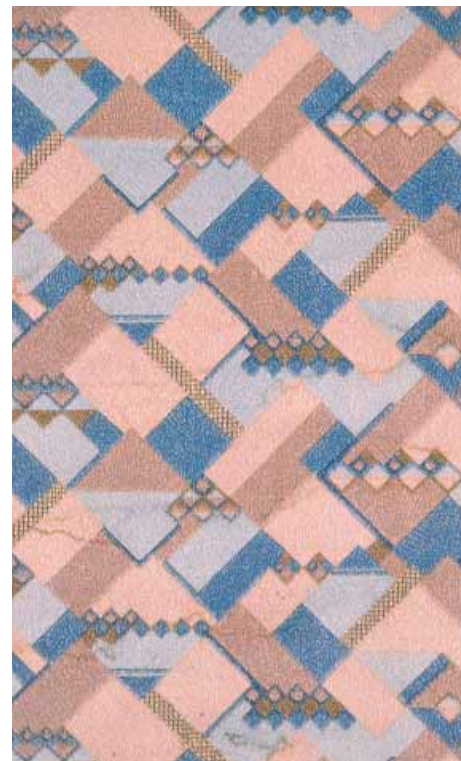
lijks vernieuwing. Enkel op technisch vlak werden de druktechnieken (heliogravure en flexografie) op punt gesteld. Door de enorme schaalvergrotingen zijn er momenteel nauwelijks nog behangselproducenten in België actief.

Conclusie

Het behangpapier verdient een plaats binnen de studie van de decoratieve kunsten. Het weerspiegelt op een betrouwbare wijze de smaak van de bewoners. Door de meest uiteenlopende verschijningsvormen en gebruikte materialen kan men het relatief exact dateren, waardoor het naast het kunsthistorische ook een grote bouw-historische waarde krijgt.

Behangpapier met vlaggen (laatste kwart 19de eeuw) Frankrijk.
Ranst-Oelegem, Provinciaal Modemuseum

Behangsel uit art deco periode,
afk. uit de fabriek van UPL
(no. 8571); cilinderafdruk. verz. G.W.

Het historische kader

Joke Bungeneers

Na een leegstand van bijna twintig jaar kocht de provincie Antwerpen in 1994 het als monument beschermde kasteel aan. De provincie bezit ook het domein, waardoor de eenheid van de historische kasteelsite is hersteld.

Op basis van het materieel-wetenschappelijk, historisch en archeologisch onderzoek zijn we erin geslaagd de bouwgeschiedenis vrij gedetailleerd te reconstrueren. Ook over de tuinen en het parkdomein, sinds 15 mei 2000 samen met de omgeving van het paviljoen De Notelaer beschermd als landschap, werd een historische studie uitgevoerd ⁽¹⁾.

De resultaten van het volledige, geïntegreerde vooronderzoek zijn richtinggevend bij het bepalen van de restauratieopties en bij het zoeken naar een aangepaste herbestemming.

Het monument als exponent van de 18de-eeuwse, aristocratische wooncultuur is daarbij hét uitgangspunt. De kasteelsite zal opnieuw als een totaalconcept fungeren, met de gepaste aandacht voor de historische groei van het domein.

Korte schets van de bouwgeschiedenis

Aan de oorsprong van het latere kasteel d'Ursel ligt de woning van Thibault Barradot, sinds 1535 rentmeester van Rumst. Op 17 juli 1556 verkochten hij en zijn echtgenote hun *'steyne huys'* aan ridder Dierick van de Werve. We weten niet of Barradot een bestaande woning betrok, een

bestaande constructie vergrootte en verfraaide of een volledig nieuw huis liet bouwen. Archeologisch en materieel-wetenschappelijk is het gebouw wél voldoende gedocumenteerd om het te kunnen situeren achteraan in het huidige complex. Het huidige terras aan de noordzijde maakt van in de fundering deel uit van de oudste fase. Vermoedelijk bevond zich hier de hoofdingang en was dit oorspronkelijk het bruggenhoofd.

De familie van de Werve, eigenaar van 1556 tot 1608, verbouwde het tot een buitengoed of *'huysinghe van plaisantie'*. Uit de uitvoerige beschrijving in de akte van verkoop uit 1608 kan afgeleid worden dat het gebouw werd uitgebreid en verfraaid, onder meer met een grote, vrijstaande toren met bovenin duiventillen (de huidige linkertoren). Aan het oorspronkelijke, rechthoekige gebouw werd in L-vorm een volledige vleugel toegevoegd, de huidige rechtervleugel.

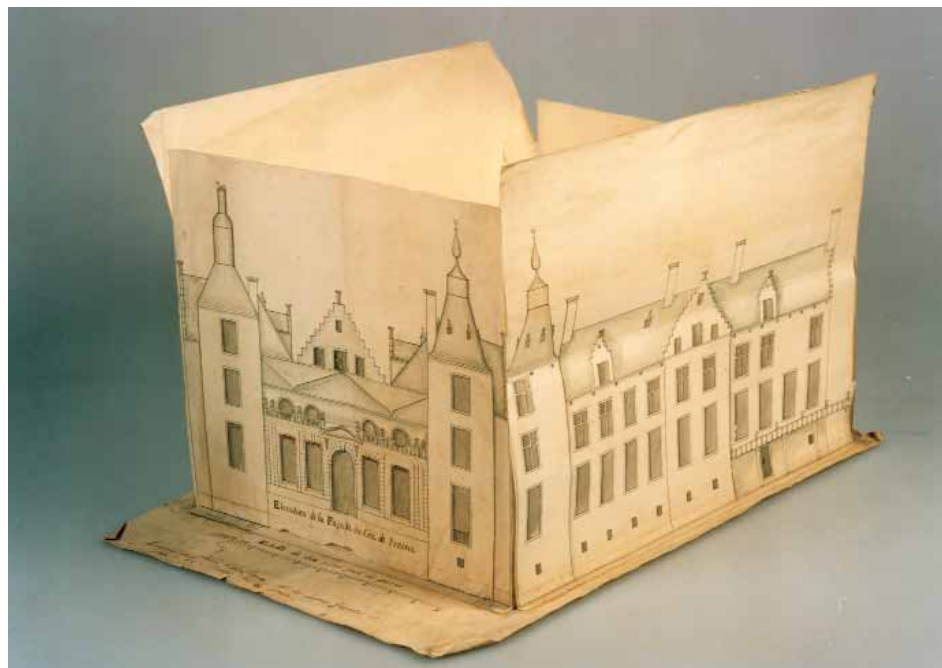
Nieuwe eigenaar was Conrad Schetz, baron van Hoboken en heer van Hingene, die in 1617 de naam d'Ursel zal aannemen. Vanaf dat ogenblik zal het kasteel onafgebroken in handen blijven van deze familie, tot aan de verkoop in 1973. In 1638 verwierven zij de titel van graaf, in 1716 die van hertog d'Ursel.

Conrad Schetz-d'Ursel liet vrijwel onmiddellijk werken uitvoeren aan het kasteel en het domein. De grachten werden aangepast en er werd een tweede toren bijgebouwd. Een rechthoekige voorbouw verbond beide torens. Tegelijkertijd werd de linkervleugel

Foto links:
Restant van de 16de-eeuwse
buitenmuur onder de
huidige 'vestibule'

Foto rechts:
Funderingen van de vroeg-
17de-eeuwse voorbouw

Een 'maquette' van de verbouwingen o.l.v. Jean Beaucire, 1710-1714. Privé-verzameling

vervolledigd met onder andere een galerij. Ten slotte verhuisde de hoofdingang naar de zuidzijde, waar een houten ophaalbrug werd geplaatst. In het tweede kwart van de 17de eeuw had het kasteel het uitzicht verkregen dat Sanderus rond 1645 weergeeft in zijn *Flandria Illustrata*: een gebouw in traditionele bak- en zandsteenstijl van vier vleugels om een vierkante binnenkoer.

Het domein en het park werden circa 1700-1714 heraangelegd. Ook het kasteel werd grondig vernieuwd. Het kreeg door deze ingreep zijn huidige grondplan. De werken werden in 1713 en 1714 geleid door de Franse hofarchitect Jean Beaucire. De voorbouw, de linkervleugel en de brug werden volledig gesloopt en opnieuw opgebouwd, waarbij heel wat afbraakmateriaal werd gerecupereerd. De oude voorbouw werd vervangen door een inspringende, gebogen façade van één verdieping, bekroond met een balustrade en voorzien van een mansardedak met œils-de-boeuf, versierd met vergulde koperen bollen.

De wijzigingen die vanaf 1761 naar ontwerp van de Italiaanse architect Giovanni Nicolano Servandoni aan het exterieur werden uitgevoerd, bleven beperkt tot aanpassingen. Zo liet hij de beide hoge torenspitsen vervangen door veel plattere tentdaken, voor het oog verborgen achter een balustrade. De voorgevel werd opgetrokken en eveneens bekroond met een balustrade.

Zijn invloed was veel ingrijpender in het interieur. Hij ontwierp nieuwe stucwerkplafonds, nieuwe lambriseringen, tussenschotten en alkoven en de nieuwe bibliotheek.

Plaatselijk recupereerde men delen van de oudere 18de-eeuwse interieurafwerking.

In de tweede helft van de 19de eeuw werden enkele vertrekken heringericht. De 18de-eeuwse, okergeel geschilderde kalkbepleistering werd rond 1900 vervangen door een lichtgrijze cementbepleistering. Ondanks deze (kleine) ingrepen is het kasteel tot vandaag een gaaf bewaard voorbeeld van de filosofie van het wonen in de 18de eeuw.

Chinees papier in het interieur

Ook de hertogelijke familie raakte in de 18de eeuw in de ban van de chinoiserieën. Papieren wandbehang, in Kanton speciaal voor de export naar West-Europa geschilderd, vond zijn weg naar Hingene. In de rekeningen van het domein d'Ursel staan jammer genoeg nergens referenties in verband met de aankoop of de plaatsing van Chinees papier. Misschien ontving de hertog d'Ursel, als aandeelhouder in een van de Oost-Indische compagnieën, dergelijke luxegoederen als uitbetaling in natura of liet hij ze in een privilegiekist voor eigen rekening overkomen.

Naar de tweede helft van de 19de en de 20ste eeuw toe worden de aantekeningen in de rekeningen bovendien zeer summier. Voor deze periode beschikken we over een aparte bron: de mémoires die Hedwige d'Ursel⁽²⁾ schreef in de jaren 1770 en die in boekvorm zijn uitgegeven. In het eerste deel haalt zij onder andere jeugdherinneringen op aan het kasteel in Hingene. Daarbij geeft

18-eeuws deurstuk (cat. nr. 11) met geïdealiseerd Chinees landschap

zij nu en dan ook beschrijvingen van delen van het interieur ⁽³⁾.

De inventaris uit 1767 ⁽⁴⁾ maakt in verschillende kamers melding van *dessus de portes en papier des Indes*, deurstukken dus op basis van Chinese prenten. Daarnaast waren de passage naar het *grand quartier rouge* en het *cabinet de toilette* van het *quartier de la belle alcove* op de gelijkvloerse verdieping en het *cabinet de toilette* van het appartement van de hertog op de eerste verdieping behangen met Chinees papier. In de eveneens zeer gedetailleerde inventaris uit 1750 ⁽⁵⁾ wordt nergens melding gemaakt van dergelijke stukken. We mogen er dus van uitgaan dat ze in de tussenliggende periode zijn aangebracht. De kans is zeer groot dat dat gebeurde naar aanleiding van de verbouwings- en herinrichtingswerken o.l.v. Servandoni (1761-1764).

De 18de-eeuwse behangsels en een aantal van de deurstukken zijn verloren gegaan. Op het ogenblik dat de provincie het kasteel in bezit kreeg, waren op één na alle deurstukken in Chinees papier gedemonteerd. Uiteindelijk bleken er nog zestien bewaard te zijn, tijdelijk ondergebracht op de zolder van het gemeentehuis. Van één daarvan resten enkel het raam en de (westerse) boordsels. Op enkele na gaat het vermoedelijk om de stukken die in de inventaris uit 1767 genoteerd staan.

Stilistisch en iconografisch horen deze prenten in de 18de eeuw thuis ⁽⁶⁾. Sommige zijn volledig handgeschilderd, soms werd gewerkt met behulp van houtblokken of

stempels. De verf is steeds in meerdere uiterst dunne lagen aangebracht, wat resulteert in een typische dieptewerking en een rijkdom aan kleurnuances. De originele prenten, mogelijk soms fragmenten van langere behangbanen, zijn in vele gevallen ter plaatse aangepast aan de afmetingen van het spieraam. Daarbij werden bijvoorbeeld westerse boordsels met een rocaillmotief gebruikt of werd een stuk papier bijgekleefd waarop een balustrade werd geschilderd ⁽⁷⁾. Een aantal stukken zijn collages; enkele ondergingen mogelijk reeds in de 19de eeuw een 'restauratie' of opfrisbeurt.

De twee deurstukken in de kamer met het blauwe behang (cat.nr. 2-3) hebben als basis een prent met gestempelde achtergrond die kan gedateerd worden in het laatste kwart van de 19de eeuw. Voor de collage van vlinders en bloemen aan weerszijden van het centrale motief zijn onder andere uitgeknipte stukken van het wandbehang gebruikt.

Daarnaast bevonden zich in het kasteel nog een aantal 19de-eeuwse wandbespanningen in Chinees papier. De schildertechniek die vanaf het begin van de 19de eeuw werd toegepast, verschilt zeer sterk met die van de 18de-eeuwse stukken ⁽⁸⁾. Zo werd gebruik gemaakt van één laag goed dekkende waterverf en worden de omtreklijnen van bijvoorbeeld vlinders of bloemen met zwart benadrukt. Mos en rotsen zijn niet meer geschilderd, maar gestempeld. Een opvallend element is de toenemende dominantie van bamboe als motief. Hoewel beide ensembles uit verschillende periodes dateren, werden ze waarschijnlijk ongeveer

De toestand in 1994.
De slaapkamer van het *quartier de la belle alcove* met rechts naast de alkoof de deur naar de garderobe en uiterst rechts, in *enfilade*, gezicht op de *antichambre* met het blauwe Chinese behang en op de passage

gelijktijdig, op het einde van de jaren 1870, in het kasteel aangebracht.

De kleine *antichambre* van het *quartier de la belle alcove* pronkt met een kamerhoog Chinees behang met bomen en bloemenranken, vogels en vlinders op een lichtblauwe achtergrond. Hedwige d'Ursel vermeldt dat de muren in de rechtertorenkamer op de gelijkvloerse verdieping, toen het bureau van haar vader, met een analoog Chinees papier waren bespannen. Een lid van de familie d'Ursel bevestigde onlangs dit verhaal. Het bewuste ensemble is in 1973, bij de verkoop van het kasteel, gedemonteerd en aan een Brussels antiquair verkocht. Het blauwe ensemble is typisch voor de 'nieuwe' stijl die tijdens het eerste kwart van

de 19de eeuw in de Kantonese ateliers tot ontwikkeling kwam, maar zeker tot de jaren 1850 erg geliefd bleef.

Een tweede ensemble, witte bamboe op een dieproze achtergrond met daartussen bloemenranken en allerlei soorten vogels, sierde de wanden van de grote salon en van de bibliotheek. Ook dit behoort tot het 'tuin met vogels en bloemen'-type. Kenmerkend voor de tweede helft van de 19de eeuw is het motief van de lange, witte bamboestengels, die als het ware een scherm vormen. Het landschap wordt beperkt tot enkele rotsen en mos. Bloemenranken en vogels van allerlei pluimage zorgen voor een extra kleurige noot. De achtergrond is meestal in een opvallende, vrij felle kleur.

1. Het materieel-wetenschappelijke onderzoek werd uitgevoerd door Linda Van Dijck en Louis De Coninck. Frieda Sorber van het Provinciaal ModeMuseum is verantwoordelijk voor de studie van de textilia, Geert Wisse voor de studie van de behangpapieren. Het historische onderzoek gebeurde door Joke Bungeneers en Linda Van Langendonck van de dienst cultureel erfgoed, het archeologische onderzoek onder leiding van Joke Bungeneers. Katrien Hebbelinck maakte een historische studie van tuin en park (onuitgegeven dossiers).
2. Hedwige d'Ursel, ° 18 juni 1902, dochter van Robert, 7de hertog d'Ursel (1873-1955), en van Sabine de Franqueville (1877-1941).
3. H. D'URSEL, *Ombre portée*, [Genève, 1974]. Over de Chinese behangsels: zie p. 29-31. Zij vertelt dat volgens de familietraditie dit rode behang in 1775 speciaal op bestelling voor hertog Wolfgang-Guillaume en Flore d'Arenberg zou gemaakt zijn. Op basis van de stilistische en technische kenmerken is een datering in de 18de eeuw echter uitgesloten.
4. ARAB., Familiearchief d'Ursel, R 105: *Actes relatifs aux biens. Hingene, (1752-1767): Inventaire ou liste generale des meubles et effets qui sont au chateau de Hingene appartenants a S. A. Monseigneur le Duc d'Ursel & a & a &. Fait le 15e may 1767. Diminué et augmenté le 2. et 3. d'août 1769.*
5. ARAB., Familiearchief d'Ursel, R 105: *Actes relatifs aux biens. Hingene, (1752-1767): Inventaire des meubles qui se trouvent au chateau d'Hingene, fait le 2me septembre 1750.*
6. Voor de datering verlaten wij ons in hoofdzaak op de expertise van mevr. Nicole De Bisscop. Zie ook: N. DE BISSCOP, *Aspecten van het Chinees export-wandbehang*, in *M&L*, 10, 5, 1991, p. 24-47.
7. De enige referentie in de rekeningen aan Chinese papieren is een kwitantie van 7 juli 1763 van Judocus Frans Van Laken, schilder uit Hingene: *Notitie vande extra ordinaire wercken gedaen ten dienste en op d'orders van sijne excelentie, dit op difrente plaetsen, begonst in de maent september 1762, is als volght [...] Den 7en july 1763 [...] oock geschildert aen diverse stucken oft papiere schildrijen die in de schouw en boven de deuren staen in de camer eertijts genaemt de roye camer, dit gedaen door order van sijne exelentie.*
8. N. DE BISSCOP, art.cit., p. 42-46.

*Detail uit het blauwe behang.
Kanton, eerste helft 19de eeuw.
© Chebie Productions*

*Detail uit het rode behang.
Kanton, vanaf ca. 1840.
© Chebie Productions*

De restauratie

Rosemie Cheroutre ⁽¹⁾

De restauratieopdracht omvatte twee ensembles van rood Chinees behang, uit de salon en uit de bibliotheek, een kleiner blauw ensemble uit de antichambre van het *appartement de la belle alcove* en zestien deur- en schouwstukken uit diverse appartementen van de gelijkvloerse en de eerste verdieping. Van een zeventiende exemplaar was de centrale prent uitgesneden en restten er enkel de boordsels. Dat stuk heeft alleen nog maar documentaire waarde.

De behangsels bevonden zich nog in situ en moesten dus in een eerste fase worden gedemonteerd.

De noodzaak voor een restauratie (of een redding) was zeer prangend bij het aanschouwen van de gedecoreerde salons in het kasteel. Het was toen winter 1999, het kasteel stond sinds 1973 bijna voortdurend leeg en de bewaaromstandigheden voor oude Chinese behangsels waren alles behalve goed.

De resterende deur- en schouwstukken in Chinees papier waren, op één na, al op het einde van de jaren 1980 gedemonteerd en voorlopig gestockeerd op de zolder van het gemeentehuis van Hingene.

Alle stukken bestaan uit diverse laagjes zeer dun, langvezelig papier, voornamelijk bamboe. Voor de restauratie werd er steeds gewerkt met gelijkaardige materialen, behalve voor de lijmen. Daar werd gekozen voor schimmelresistente producten. De retouches werden uitgevoerd in waterverf, er werd niets aan het origineel toegevoegd en alle interventies zijn reversibel.

HET RODE BEHANG

De toestand vóór restauratie

Vooraf het rode behang heeft zeer erg geleden onder de lange leegstand van het kasteel. De intense rode kleur is op veel plaatsen zo goed als verdwenen door de al te lange blootstelling aan een veel te hoge vochtigheid en aan te fel licht. De hoge vochtigheidsgraad heeft bovendien een schimmelwoekering op gang gebracht, die de grootste schade heeft aangericht. Zowel de kleur als het papier zelf en de lijmstoffen verkeerden in een vérgaande staat van degradatie.

De behangsels waren hier en daar van de muur of van hun onderliggende dragers losgeraakt. Het schadebeeld omvatte ook scheuren, gaten en grote vervormingen. Plaatselijk waren er eveneens fragmenten verloren gegaan.

De behangsels verkeerden in een erbarmelijke toestand

Het behang was niet rechtstreeks op de muur aangebracht, maar op een linnen bespanning gekleefd die op houten tengellatten was genageld. De latten zelf waren door middel van grote ijzeren krammen tegen de muur vastgemaakt. Een sierlijst onttrok de meeste spijkers aan het oog, maar waar geen sierlijst meer was, wezen roestsporen op de aanwezigheid van een waar leger spijkers.

Demontage en transport

Een behang met een oppervlakte van om en bij de 120 m² van de muur verwijderen en naar het atelier brengen is geen evidente zaak.

Het behang is samengesteld uit meerdere, naast elkaar aangebrachte banen. Deze sluiten qua decor wel mooi bij elkaar aan, maar niet noodzakelijk in een strikte of logische volgorde.

De banen werden op een textiele drager gekleefd, die op tengellatten voorgespannen was en voorzien van een grondpapier.

Om de behangsels uiteindelijk te verwijderen werd volgend procédé uitgestippeld en voorbereid.

De naden tussen twee behangselbanen werden losgemaakt en de achterliggende textieldrager werd doorgesneden, zodat de banen één voor één van de muur verwijderd konden worden. De breedte van de

Baan per baan werd losgemaakt, te beginnen onderaan, en geleidelijk over de buis van de katrol gehangen

De behangselbanen werden één voor één horizontaal gestapeld in de stapeltoren

behangselbanen is 1,80 m en hun hoogte varieert tussen 3,45 m en 3,50 m, wat behoorlijk lang is.

De banen oprollen was uitgesloten vanwege hun zeer fragiele toestand en vanwege de zeer hoge vochtigheidsgraad van het papier. Daarom werd besloten om aangepaste ramen te maken die met kunststofgaas werden bespannen en waarop het papier kon rusten.

Zo konden alle achttien banen afzonderlijk horizontaal worden gestapeld in een daartoe eveneens speciaal ontworpen stapeltoren. Die stapeltoren kon dan in zijn geheel naar het atelier worden getransporteerd.

De restauratie

Vorbereiding

Omdat de behangsels nog steeds een hoge vochtigheidsgraad hadden, dienden ze eerst zo goed mogelijk te drogen. Daartoe werden de houten wanden van de stapeltoren losgemaakt, zodat de lucht vrij kon circuleren tussen de verschillende niveaus. Na de droging werden de wanden terug aan de toren vastgemaakt en werd een schimmelwerende vergassing uitgevoerd.

Behandeling

Er werd baan per baan gewerkt op een voor deze gelegenheid speciaal geconstrueerde werktafel.

Hoewel de stukken reeds een wekenlange schimmelwerende behandeling hadden

ondergaan, werd ernaar gestreefd om gedurende het gehele verdere procédé nog zo veel mogelijk sporen te elimineren.

Niet enkel het textiel vertoonde donkere schimmelspotten. De voorzijde was eveneens over de gehele oppervlakte bedekt met een donzige schimmellaag.

Met een heel voorzichtig uitgevoerde droge reiniging kon al heel wat schadelijk materiaal verwijderd worden. Extra voorzichtigheid was geboden omdat het oppervlak van het behangselpapier heel erg vervormd was na de droging. Dit had alles te maken met het onderling loslaten van de verschillende dragers en het decoratieve papier.

De zones met de rode kleur vertoonden veel haarscheurtjes en losliggende schilfers. Hier was het zelfs onmogelijk om droog te reinigen.

Bij de vochtige behandelingen, welke weliswaar tot een strikt minimum werden herleid, werd steeds rekening gehouden zowel met de watergevoeligheid van de kleuren

Het rode behang: verwijderen van het westerse steunpapier en de onderste lagen Chinees papier, sterk aangetast door o.a. schimmels

Op deze samengestelde foto is te zien hoe een gerestaureerde behangselbaan op een Karibari gemonteerd is om te vlakken en verder te drogen

Na het drogen traden sterke vervormingen op

als met het risico dat een te lange vochtbehandeling de achtergebleven schimmelsporen terug zou kunnen activeren.

Daarom werd, zeker in het geval van het rode behang, zoveel mogelijk gecontamineerd materiaal verwijderd: het westerse papier alsook twee lagen Chinees papier, die eigenlijk veel onzuiverheden en houtsplinters bevatten, en zoveel mogelijk oude lijmsporen.

De meeste van deze papierlagen konden bijna droog verwijderd worden. Hier en daar hadden ze nog wat hechting met het originele papier maar zelfs op deze plaatsen had de lijm weinig of geen kleefkracht meer.

Daar waar lacunes waren, werd een gelijkaardig vooraf getint papier ingepast. Het behang werd over de gehele oppervlakte via de rugzijde voorzien van een eerste laag zeer dun Japans papier. Dit had als doel de behangselbanen, die soms heel erg vervormd waren, voldoende te verstevigen om ze terug in een goede vorm te krijgen.

Naderhand werd het geheel nogmaals voorzien van twee lagen iets zwaarder Japans papier.

Eigenlijk werden de behangsels voorzien van evenveel lagen papier (van gelijkaardig gewicht maar een betere samenstelling) als origineel het geval was.

De behangselbanen werden onder lichte druk gedroogd. Vooraleer de droging totaal was, werden ze op een Japans droograam bevestigd om daar vlak te worden.

Montage en afwerking

Vooraf werd beslist om de behangsels niet op de vroegere wijze terug te plaatsen. Er werd geopteerd voor de Japanse Karibari-methode. Dat is een mooie en duurzame manier waarbij men werkt met een drager die bestaat uit een raamwerk van gevlochten cederhout waarop aan beide zijden verschillende lagen papier, ieder op een specifieke wijze, worden aangebracht. Een dergelijke drager is zeer stabiel. Hij vormt als het ware een buffer, die de onvermijdelijke kleine bewegingen van het beschilderde papier (krimp en uitzetting ten gevolge van kleine schommelingen in temperatuur en luchtvochtigheid) opvangt en neutraliseert.

Tien van de achttien banen werden op deze Japanse Karibari-ramen gemonteerd. De afgewerkte panelen zullen afzonderlijk tegen de muren worden bevestigd, ervoor zorgende dat er nog steeds een spatie tussen muur en raamwerk is.

Voor de lange muur in de grote salon werd, gezien de aanzienlijke breedte van het geheel, de voorkeur gegeven aan een Shitabari. Dat is identiek aan de Karibari, maar het houten raamwerk wordt eerst rechtstreeks tegen de muur bevestigd. Daarna worden ook hier verschillende lagen papier op aangebracht en tenslotte worden de banen Chinees papier ter plaatse opnieuw behangen.

Daar waar nodig werden retouches uitgevoerd. In grotere lacunes werd de tekening vervolledigd voor zover het motief zichzelf uitwees.

HET BLAUWE BEHANG

De toestand voor restauratie

Het blauwe ensemble omvat drie grote en twee smallere panelen. Op het eerste gezicht leek het behang in een goede, althans betere staat te verkeren dan het rode.

Een algemeen zicht op de ogenschijnlijk goede staat van het blauwe behang

Deels was het ook zo vanwege de veel betere bewaaramstandigheden in dit appartement, doch na een grondiger controle bleek al gauw dat die niet altijd zo ideaal zijn geweest.

Behalve het oppervlakkige vuil was de kleur nog zeer fris in vergelijking met het rode behang. Toch kon men ook hier grote vervormingen vaststellen en kon men zien dat het behang op veel plaatsen de steunende dragers had losgelaten.

Ook hier waren scheuren vast te stellen en waren eveneens fragmenten verloren gegaan.

Demontage en transport

In tegenstelling tot het rode behang, werden de blauwe behangselpanelen in hun geheel van de muur verwijderd. De panelen hadden een totale hoogte van 3,5 m en de behangselbanen waren onderling niet mooi recht tegen elkaar gekleefd. De voorstellingen zijn als het ware zijdelings in elkaar geschoven zodat de takken en de bodempartijen bij elkaar aansloten. Daarvoor werden de banen soms versmald. In het centrale gedeelte is de middennaad zelfs zeer grillig versneden. Het was bijgevolg niet evident om de behangselbanen te scheiden.

Bij het centrale paneel was onderaan rechts een grote beschadiging waar te nemen, een soort stervormige scheur met middenin een uitstulping.

Aanvankelijk dachten we dat die uitstulping veroorzaakt werd door steenpuin van de achterliggende muur. Tot onze grote verrassing kwamen bij het losmaken van het behangsel geen puin maar een soort borstel, een stuk witte paraffine, twee klompen was, twee koperen ringen en een touw te voorschijn.

Hoe die attributen daar zijn verzeild geraakt, konden we pas vermoeden toen het gehele behang van de muur afgenomen was. Bovenaan in de muur zat een klein venster dat naderhand werd afgeschermd. Vermoedelijk om te vermijden dat nog meer zaken achter het behang zouden verdwijnen!

Bij het verder verwijderen werd eveneens zichtbaar dat de panelen met Chinees papier over de oorspronkelijke lambrisering, die hier ongeveer 60 cm hoog is, waren aangebracht.

Wat we ook ontdekten waren opschriften van de behangers. We weten niet of het nu de behangers van dit Chinees ensemble geweest zijn, ofwel van de voorgaande wandbespanning in textiel.

In ieder geval staat op de ene muur: *'Fait par B. Huygelen, Tapisseur Puers 1877'* en op de volgende muur: *'Suite par Joseph Huygelen, Tapisseur à Puers. 1877'*. Er werd ook een vermelding gevonden van het behangen: *'Cette pièce a été retapissée en 1877'* en verder nog een soort gebed voor het goede verloop van de werkzaamheden: *'Priez pour le repos*

éternel de ceux qui ont présidé à ce travail et de ceux qui l'ont fait'. Deze opschriften zijn alleszins een terminus post quem: het Chinese behang is hier ten vroegste pas in 1877 geplaatst. Achter een van de bijbehorende deurstukken (cat. nr. 3) zat een brief verstopt, gedateerd in hetzelfde jaar.

Na de demontage van de sierlijsten werden de eigenlijke behangsels van hun lattenconstructie losgemaakt. Tijdens deze ingreep werd de zeer kwetsbare voorzijde beschermd door een folie. Het behang werd vervolgens ruim opgerold rond een buis, de drie grote panelen ieder op een afzonderlijke rol en de twee kleinere samen. Gelijktijdig met het oprollen werd de rugzijde ontdaan van het meeste stof en vuil. Om extra schade door druk en bruuske beweging gedurende het transport te vermijden, werden de rollen in een stabiel ophangstelsel gemonteerd.

Restauratie

Vorbereitung

In het atelier werden de rollen van hun bescherming ontdaan. De behangsels werden ontrollend en in afwachting van de restauratie terug afzonderlijk los over hun rollen gehangen op een speciaal daartoe geconstrueerde standaard.

Behandeling

De reiniging van de voorzijde diende zeer omzichtig te gebeuren omdat de blauwe kleur zeer droog en kwetsbaar was. In tegenstelling tot het rode behang was de oppervlakte hier niet bedekt met schimmelsporen, maar had de blauwe kleurstof weinig of geen hechting meer met zijn drager. Bij de minste aanraking was er verlies van kleur.

De oppervlaktereiniging beperkte zich aldus tot het voorzichtig afborstelen van de meest bestofte zones met een zachte kwast. Nog meer dan bij het rode behang, was het hier noodzakelijk om de pigmentlaag voldoende te fixeren. Dit diende enkele keren na elkaar te gebeuren.

Voor de verdere behandeling werd beslist om de behangselbanen niet van elkaar te scheiden. Het grondpapier en de volgende dunne steunpapieren werden wel verwijderd.

De middennaad werd extra verstevigd en verder werd een gelijkwaardige behandeling als bij het rode ensemble doorgevoerd. Ook hier werd het behangsel terug voorzien van evenveel steundragers als het oorspronkelijk had en dit door middel van Japans Kozopapier.

Montage en terugplaatsen

In tegenstelling tot het rode behang, werd het blauwe niet op de Japanse ramen gemonteerd.

Er zou normaal gezien op de klassieke manier herbehangen worden, mocht de restauratie van

de ruimte ook een feit zijn geweest. Helaas kunnen de behangsels nog niet terug geplaatst worden en moest naar een oplossing voor voorlopige stockage gezocht worden.

Aanvankelijk werden de panelen aan afzonderlijke 'kapstokken' tegen het plafond opgehangen, doch na verloop van tijd begonnen zich vervormingen voor te doen. Uiteindelijk werd beslist om de behangsels te monteren op spieramen en ze zo verticaal te stockeren.

Op deze manier zullen ze later naar hun thuishaven worden getransporteerd om aldaar tegen hun muur herbevestigd te worden.

In tegenstelling tot het rode behang, werd hier het behang losgemaakt per muur en niet per baan

Schouwstuk (cat. nr. 14) uit appartement nr. 8 op de eerste verdieping, sterk vervuild door roet.
© provincie Antwerpen

Detail uit het schouwstuk (cat. nr. 14).
De lichte zone in het midden is het resultaat van droge reiniging

Voor de smallere stukken aan weerszijden van het venster zijn geen spieramen voorzien. Wanneer de behangselbanen opnieuw ter plaatse zullen bevestigd worden, worden de originele tengellatten hergebruikt.

DE DEUR- EN SCHOUWSTUKKEN

De toestand voor restauratie

Voor alle deur- en schouwstukken is gebruik gemaakt van 18de-eeuwse Chinese prenten, behalve voor de twee Boddhisattva-voorstellingen (cat. nr. 2-3) die dateren uit het laatste kwart van de 19de eeuw.

De voorstellingen zijn doorgaans handgeschilderd. Hier en daar werd gebruik gemaakt van sjablonen of/en stempels. Een aantal stukken zijn (westerse) collages met fragmenten van schilderijtjes en motieven uit een behang, soms zelfs uit textiel. Eén enkel schouwstuk is een compilatie van een schilderij en een gedrukte, ingekleurde prent.

Voor de boordsels zijn westerse toevoegingen. Ze werden gebruikt om de schilderijtjes te laten passen in de openingen in de lambrisering en zijn zeker op aanwijzing van de stoffeerder of tapissier aangebracht.

De schouw- en deurstukken verkeerden alle in min of meer dezelfde toestand.

Het schadebeeld omvatte in het algemeen:

- gebrekkige bevestiging van de textieldrager aan het raam;

- fragmenten die loskomen en fijne barstvorming van de dunne drager;
- sterke verkleuring en verzuring;
- schimmelvorming die veel schade veroorzaakt;
- papiervraat (zilvertisjes);
- stof, roet en slijtage;
- verlies van kleurintensiteit;
- verlies van fragmenten en gaten in de drager;
- plooiën en andere mechanische beschadigingen.

Restauratie

Hoewel elk stuk afzonderlijk wel zijn eigen specifieke problemen had, ondergingen ze alle grosso modo dezelfde basisbehandeling.

De deurstukken werden eerst van hun houten ramen afgenomen en van stof en schimmelsporen ontdaan. Daarna werd de voorzijde zo goed als mogelijk droog gereinigd, gefixeerd en beschermd.

Het textiel en het grondpapier werden van de rugzijde weggehaald. Lijm- en schimmelsporen werden zo veel mogelijk verwijderd. De sopraportes werden ontsmet, verzwakte gedeeltes werden terug verstevigd en de scheuren werden gedicht. Het geheel werd gedoubleerd met twee vellen Japans Kozopapier, waarbij schimmelresistente lijm werd gebruikt.

Het enige deurstuk in Chinees papier dat zich nog in het kasteel bevond (cat. nr. 1). De sterke scheurvorming is onder andere het gevolg van de verschillende reactie van het Chinese papier en het onderliggende doek op schommelingen in temperatuur en vochtigheid.
© Linda Van Dijck

Montage en terugplaatsen

Voor de montage werd verkozen om de schilderijtjes niet terug op doek te monteren, doch met hun extra papierranden op hun oorspronkelijk raam te bevestigen. Linnen of katoen en papier reageren namelijk op een té verschillende manier op de onvermijdelijke kleine schommelingen in temperatuur en luchtvochtigheid, zodat het risico op nieuwe beschadigingen niet uit te sluiten is.

Het raam diende vooraf wel behandeld te worden met een aantal lagen papier (zowel vooraan als achteraan) om zo een stabiele drager te creëren waartegen het schilderij kan rusten.

Pas wanneer de lambriseringen volledig terug in orde zijn zullen de stukken, als laatste fase van de interieurrestauratie, opnieuw in de daarvoor bestemde uitsparingen worden gemonteerd.

Overzicht van de bewaarde deur- en schouwstukken in Chinees papier ⁽¹⁾

1. Chinees interieur met staande jonge vrouw

In een ovaal medaillon is een fragment van een zeer geraffineerd Chinees interieur te zien. Een jonge vrouw kijkt naar vissen, die rondzwemmen in een porseleinen pot. De pot is beschilderd met het 'gebroken ijsmotief', symbool voor de lente.

Deurstuk, 99 x 103,5 cm.

Handbeschilderd met behulp van een sjabloon.

Kanton, tweede kwart 18de eeuw; geplaatst vóór 1767(2).

Locatie: het deurstuk bevond zich nog in situ, op de gelijkvloerse verdieping, in de linkertoren, in het *cabinet de toilette* van het *grand quartier rouge* (lokaal G 1.1), boven de deur naar de slaapkamer.

2. Bodhisattva Guanyin met twee kinderen

De godin Guanyin zit op een lotusbloem en houdt in haar linkerhand een schriftrol, beide symbolen van kennis en wijsheid. De twee kinderen die haar vereren zijn rechts Shen Cai, voorbeeld van deugdzaam talent, en links Long Nu, kleindochter van de drakenkoning. Zij biedt op een schaalje de 'parel die schittert in de nacht' aan, symbool van perfectie.

Deurstuk, 65 x 144 cm.

Collage op basis van blokdruk, met de hand bijgeschilderd.

Kanton, laatste kwart 19de eeuw; geplaatst ten vroegste in 1877 (3).

Locatie: op de gelijkvloerse verdieping, in de linkervleugel, in de *anti-chambre* van het *quartier de la belle alcove* (lokaal G 4.2), boven de deur naar de slaapkamer.

3. Bodhisattva Guanyin met twee kinderen

De afbeelding is quasi identiek aan cat. nr. 2, maar hier wordt Guanyin bovendien geflankeerd door een vogel, symbool van schoonheid en hoge rang, een vaas met nectar, haar eigen attribuut, en in die vaas een wilgentak, symbool van deemoed.

Deurstuk, 66,7 x 137,3 cm.

Collage op basis van blokdruk, met de hand bijgeschilderd.

Kanton, laatste kwart 19de eeuw; geplaatst ten vroegste in 1877.

Locatie: op de gelijkvloerse verdieping, in de linkervleugel, in de *anti-chambre* van het *quartier de la belle alcove* (lokaal G 4.2), boven de deur naar de gang.

4. Bloemenmand

Westerse collage op basis van 18de-eeuws handbeschilderd en bedrukt papier en bedrukt textiel; bijgeschilderd. Geplaatst in 1763; mogelijk 'gerestaureerd' of bijgewerkt in de 19de eeuw.

Deurstuk, 67 x 117 cm.

Locatie: op de gelijkvloerse verdieping, in de linkervleugel, in de slaapkamer van het *quartier de la belle alcove* (lokaal G 4.3), boven de deur naar de *antichambre*.

5. Chinese bloemenmand

Schouwstuk, 88,3 x 66,5 cm.

Westerse collage op basis van 18de-eeuws, handbeschilderd papier; bijgeschilderd. Geplaatst in 1763; mogelijk 'gerestaureerd' of bijgewerkt in de 19de eeuw.

Locatie: in de slaapkamer van het *quartier de la belle alcove* (lokaal G 4.3), boven de schouw.

6. Portret van een dame

De dame houdt in haar hand een roos, symbool van de jeugd, en draagt in haar kapsel pioenrozen, symbool van schoonheid en vrouwelijkheid. Het gaat duidelijk om een stereotiep, voor de export bestemd schilderijtje en niet om een echt familieportret. Dat geldt ook voor de stukken cat. nr. 7-9.

Deurstuk, 114,5 x 61 cm.

Handgeschilderd met behulp van een drukblok.

Kanton, midden 18de eeuw; geplaatst en bijgeschilderd (balustrade) in 1763.

Locatie: op de gelijkvloerse verdieping, in de linkervleugel, in de slaapkamer van het *quartier de la belle alcove* (lokaal G 4.3), boven de deur naar de *cabinet de toilette*, links van de alkoof.

7. Portret van een heer

De tegenhanger van cat. nr. 6. De heer is afgebeeld in zijn studeerkamer, met een boek en een waaier, wat duidelijk moet maken dat het gaat om een voornaam en geletterd man.

Deurstuk, 114 x 61 cm.

Handgeschilderd met behulp van een drukblok; achtergrond deels gestempeld.

Kanton, midden 18de eeuw; geplaatst en bijgeschilderd (balustrade) in 1763.

Locatie: op de gelijkvloerse verdieping, in de linkervleugel, in de slaapkamer van het *quartier de la belle alcove* (lokaal G 4.3), boven de deur naar de *garderobe*, rechts van de alkoof.

8. Twee Chinese jonge dames, één met kat en één met bloem en waaier

Beide jonge dames hebben pioenrozen in het haar. Op de achtergrond van het linkergedeelte verbeelden boom en bloemen de lente. De jonge vrouw rechts houdt een roos in de hand; haar halssierraad heeft de vorm van een slot, symbool dat haar aan het leven 'vastketent'.

Deurstuk, 91,5 x 126 cm.

Handgeschilderd met behulp van een houtblok; compilatie van twee schilderijtjes. De decoratieve lijst is een westerse toevoeging.

Kanton, midden tot derde kwart 18de eeuw; geplaatst vóór 1767.

Locatie: op de gelijkvloerse verdieping, in de rechtervleugel, in de passage tussen de bibliotheek en het *quartier bleu* (lokaal G 8.1), boven de deur naar de slaapkamer van het *quartier bleu*.

9. Twee Chinese dames, één leest en één mijmert

Ook deze beide jonge dames hebben pioenrozen in het haar. De dame links leest; de pot narcissen symboliseren de lente en een jaar vol geluk. De dame rechts zit op een rustbed; de vaas met rozen is een allusie op haar jeugdige schoonheid.

Deurstuk, 88 x 124 cm.

Handgeschilderd met behulp van een houtblok en stempeltjes; compilatie van twee schilderijtjes. De decoratieve lijst is een westerse toevoeging.

Kanton, midden 18de eeuw; geplaatst vóór 1767.

Locatie: op de gelijkvloerse verdieping, in de rechtervleugel, in de passage tussen de bibliotheek en het *quartier bleu* (lokaal G 8.1), boven de deur naar de bibliotheek.

10. Chinees genretafereel: echtbaar in tuin

Een charmant genretafereeltje van echtelijke liefde en huiselijk geluk.

Deurstuk, 76 x 77 cm.

Handgeschilderd en gestempeld. De (deels handgeschilderde, deels gesjablonerde) decoratieve lijst is een westerse toevoeging.

Kanton, midden 18de eeuw; geplaatst vóór 1767.

Locatie: op de eerste verdieping, in de linkertoren, in het *cabinet de toilette* van het *appartement n° 1* (lokaal E 1.1), boven de deur naar de *garderobe*.

11. Gezicht op een Chinees dorp

Een geïdealiseerd beeld van een dorpje op het platteland.

Deurstuk, 74 x 79 cm.

Collage, vermoedelijk van fragmenten van een groter behang, handgeschilderd met behulp van houtblokken. De (deels handgeschilderde, deels gesjablonerde) decoratieve lijst is een westerse toevoeging.

Kanton, midden 18de eeuw; geplaatst vóór 1767.

Locatie: op de eerste verdieping, in de linkertoren, in het *cabinet de toilette* van het *appartement n° 1* (lokaal E 1.1), boven de deur naar de dienstrap.

12. Chinees landschap met landman

De bloesems geven aan dat het lente is. Op het platteland betekent dat dat het werk opnieuw begint, gesymboliseerd door de os en de schop in de hand van de boer.

Deurstuk, 74,7 x 79,5 cm.

Handgeschilderd en gestempeld. De (deels handgeschilderde, deels gesjablonerde) decoratieve lijst is een westerse toevoeging.

Kanton, midden 18de eeuw; geplaatst vóór 1767.

Locatie: op de eerste verdieping, in de linkertoren, in het *cabinet de toilette* van het *appartement n° 1* (lokaal E 1.1), boven de deur naar de slaapkamer.

13. Chinees interieur met zittende jonge vrouw

De jonge vrouw zit aan een tafel waarop een boeketje pioenrozen ligt, symbool van schoonheid en vrouwelijkheid.

Deurstuk, 74 x 80 cm. Handgeschilderd. De decoratieve lijst is gedeeltelijk Chinees (houtblok), gedeeltelijk een westerse toevoeging.

Kanton, midden 18de eeuw; geplaatst vóór 1767.

Locatie: op de eerste verdieping, in de rechtervleugel, in de slaapkamer van het appartement n° 8 (lokaal E 7.2), boven de deur naar de gang.

14. Chinees genretafereel: dames in interieur

Links een charmante scène uit de vrouwenvertrekken: vrouwen, kinderen, een hondje. Het jongetje dat bij een van de vrouwen op schoot zit draagt een halssnoer met een 'slot' om hem aan het leven vast te ketenen. De chrysanthen vertellen dat het herfst is. De dame rechts draagt een haarnaald in de vorm van een feniks, ook een symbool van schoonheid en vrouwelijkheid. De lotusbloemen symboliseren zuiverheid en de zomer.

Schouwstuk, 70 x 98 cm. Compilatie van een handgeschilderde en een gedrukte, met de hand afgewerkte prent.

Kanton, midden 18de eeuw; geplaatst vóór 1767.

Locatie: op de eerste verdieping, in de rechtervleugel, in de slaapkamer van het appartement n° 8 (lokaal E 7.2), boven de schouw.

15. Twee kwartels op een rots

16. Twee appelvinken op een rots

Deurstuk, 91 x 86 cm (15) - Deurstuk, 80,5 x 85,5 cm (16).

Westerse collages op basis van fragmenten van een 18de-eeuws, handgeschilderd behang, gekleefd op een westers papier. Geplaatst vóór 1767; 'gerestaureerd' of bijgewerkt, vermoedelijk in de 19de eeuw.

Locatie: op de eerste verdieping, in de rechtervleugel, in de schrijfkamer van het appartement van de hertog (appartement n° 9 - lokaal E 9.1), boven de deur naar de diensttrap (15) en boven de deur naar de slaapkamer (16).

17. leeg spieraam

Deurstuk, 80 x 84,5 cm.

Enkel fragmenten van het 18de-eeuwse, westerse boordsel, identiek aan cat. nr. 13, bleven bewaard.

Locatie: op de eerste verdieping. Op basis van de afmetingen en de vorm van het raam blijkt door eliminatie dat het deurstuk ofwel in het appartement n° 5 (lokaal E 5.1) thuishoorde, ofwel in de slaapkamer van de hertog (appartement n° 9 - lokaal E 8.2), boven de deur naar zijn schrijfkamer. De inventaris van 1767 vermeldt in elk geval voor beide lokalen deurstukken in Chinees papier.

1. G. Wisse stelde in opdracht van de provincie een catalogus op van alle bewaarde behangpapieren in het kasteel d'Ursel (onuitgegeven dossier). N. De Bisscop verleende hem assistentie bij de identificatie en de beschrijving van de Chinese stukken. De archiefinformatie werd aangereikt door J. Bungeneers. De relocatie van de stukken werd ter plaatse gecontroleerd, voornamelijk op basis van de afmetingen en de vorm. Alle illustraties van dit hoofdstuk vóór restauratie en © provincie Antwerpen.
2. 'geplaatst voor ...' betekent dat het stuk in kwestie in een archieftekst van die datum wordt vermeld. Zie p. 9.
3. Terminus post quem op basis van opschriften van de stoffeerder, zie p. 16.

**Deze brochure is samengesteld naar aanleiding van de
gelijknamige tentoonstelling,
een initiatief van de provincie Antwerpen
in samenwerking met De Notelaer vzw.**

**De tentoonstelling vindt plaats in De Notelaer,
Notelaarsdreef 2, 2880 Hingene,
van 13 augustus tot 14 november 2002.**

